

SIROMAŠTVO DJECE – POSLJEDICE I ZAŠTITNI ČINITELJI

*Tatjana Dragičević**

*Olja Družić Ljubotina***

Pregledni znanstveni rad

UDK: 342.726-053.2/.6

364.65-053.2/.6

338.124.4-053.2/.6

Rad primljen: 22. kolovoza 2022.

Rad prihvaćen: 6. rujna 2022.

Sažetak

Siromaštvo je rasprostranjen strukturalni i socijalni problem čije definiranje ovisi o društvenom i individualnom kontekstu te o onome tko ga definira. S obzirom na to da postoji više teorija, definicija i načina mjerenja siromaštva te s njim povezanih koncepata, u ovom ćemo radu detaljnije pojmovno i teorijski odrediti siromaštvo, kao i specifično siromaštvo djece. Budući da su mnoga istraživanja pokazala da siromaštvo može značajno ugroziti dobrobit djece te ograničiti njihove životne mogućnosti i ishode u budućnosti, objasniti ćemo dječje siromaštvo i njegove negativne efekte u kontekstu različitih posljedica. No, siromaštvo kao činitelj rizika ne mora nužno dovesti do nepovoljnih posljedica te ćemo razmotriti zaštitne činitelje u kontekstu siromaštva djece.

Ključne riječi: *siromaštvo, posljedice siromaštva, djeca, zaštitni činitelji*

* **Tatjana Dragičević**, mag. act. soc., dragicevic.tatjana@gmail.com

** **Olja Družić Ljubotina**, Izv.prof.dr.sc. Predstojnica Katedre za teoriju i metode socijalnog rada,, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, e mail: olja.druzic.ljubotina@pravo.hr

1. UVOD

Siromaštvo je socijalna pojava koja datira od nastanka civilizacije i traje sve do danas, usprkos značajnom društvenom razvoju i promjenama u najvažnijim područjima, poput ekonomije, obrazovanja, znanosti, tehnologije, kulture, politike i prava. Prema dostupnim podacima između 2015. i 2017. u svijetu je 689 milijuna ljudi živjelo u ekstremnom siromaštvu (prihod po osobi manji od 1,90 dolar dnevno)¹. Nažalost, zbog dugotrajnih učinaka pandemije COVID-19, kao i zbog ratnih sukoba u nekim zemljama i regijama očekuje se da će tijekom 2020. godine doći do povećanja ekstremnog siromaštva za čak 100 milijuna² osoba. U Hrvatskoj je gotovo svaka peta osoba u riziku od siromaštva³ odnosno od siromaštva i socijalne isključenosti⁴. Kada je u pitanju dječje siromaštvo brojke su još poraznije. Milijarda djece diljem svijeta je višedimenzionalno siromašna, što znači da nemaju pristup obrazovanju, zdravlju, stanovanju, adekvatnoj prehrani, sanitarnim uvjetima ili čistoj vodi, a čak 356 milijuna djece živi u ekstremnom siromaštvu s manje od 1,90 dolara dnevno⁵.

To su samo neke od činjenica koje potvrđuju rasprostranjenost i ozbiljnost ove pojave. Siromaštvo nema jedinstvenu definiciju, ali je svaka definicija siromaštva opterećena vrijednosnim sustavom onih koji je kreiraju⁶. Kada govorimo o siromaštvu, trebamo imati na umu da se radi o socijalnoj pojavi, koja postaje socijalni problem samo u konkretnom društvenom

¹ World Bank, *Poverty and shared prosperity 2020.*, pdf. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> [pristup 3. rujna 2022.]

² World Bank, *Poverty and shared prosperity 2020.*, pdf. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> [pristup 3. rujna 2022.]

³ Stopa rizika od siromaštva osnovni je pokazatelj siromaštva, a pokazuje postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva ne pokazuje koliko je osoba zaista siromašna, nego koliko njih ima dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Državni zavod za statistiku (DZS) <https://dzs.gov.hr/vijesti/prvi-rezultati-ankete-o-dohotku-stanovnistva-provedene-u-2021/1203> [pristup 25. srpnja 2022.]

⁴ Pokazatelj Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti odnosi se na one osobe koje su u riziku od siromaštva ili su u teškoj materijalnoj i socijalnoj deprivaciji ili žive u kućanstvima s niskim intenzitetom rada. Državni zavod za statistiku (DZS) <https://dzs.gov.hr/vijesti/prvi-rezultati-ankete-o-dohotku-stanovnistva-provedene-u-2021/1203> [pristup 25. srpnja 2022.]

⁵ UNICEF <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty> [pristup 3. rujna 2022.]

⁶ O'Boyle, E.J. Distribution sensitive measures of poverty in the United States: Comment. *Review of Social Economy*, Vol. 57, br. 3, 1999., str. 344-350.

kontekstu⁷. Tek nakon Drugog svjetskog rata, 1950. godine pojavom Marshallovog koncepta građanskog statusa (*citizenship*) siromaštvo se počinje promatrati u kontekstu ljudskih prava⁸. Možemo reći da je siromaštvo prije svega višedimenzionalna i socijalna pojava, koja podrazumijeva društveno, a ne prirodno stanje. Višedimenzionalnost siromaštva proizlazi iz dugotrajne i stalne uskraćenosti resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći koje su nužne za odgovarajući životni standard i ostvarenje drugih građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava⁹. Sve navedeno siromaštvo čini i te kako relevantnom i aktualnom temom, a osobito u vrijeme recentne krize izazvane pandemijom COVID-a 19, koja je u nekim društvima dovela do porasta nezaposlenosti, siromaštva i društvene nejednakosti, kao što je to bila posljedica globalne ekonomske krize 2008. godine koja je tako dovela u pitanje održivost neoliberalnog kapitalističkog sustava¹⁰. Ovakva globalna kretanja i nepovoljne socijalne politike prema ranjivim obiteljima s djecom dovode i do pojave siromaštva djece koje ćemo u ovom radu sagledati s različitih aspekata. Shodno navedenom, možemo postaviti brojna pitanja kojima je zajednički nazivnik siromaštvo. No, u ovom radu ćemo se konkretnije baviti sljedećim pitanjima: Što siromaštvo podrazumijeva? Koji su uzroci siromaštva i kako ono opstaje? Što je dječje siromaštvo? Koje su posljedice odrastanja u siromaštvu? Na koji način pristupiti prevenciji i posljedicama ublažavanja siromaštva?

2. POJMOVNA I KONCEPTUALNA ODREĐENJA SIROMAŠTVA

Postoje brojne definicije siromaštva, no ono se najčešće sagledava u kontekstu apsolutnog i relativnog siromaštva. Apsolutno siromaštvo definira se kao stanje teške deprivacije i nemogućnosti zadovoljenja osnovnih životnih potreba koje se odnose na hranu, pitku vodu, sanitarni čvor, zdravlje, stanovanje¹¹. Nedostatak ovakve koncepcije je što

⁷ Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br.3, 2008., str. 395-414.

⁸ Šučur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

⁹ Bejaković, P. Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, Vol. 29, br.1, 2005., str. 135-138.

¹⁰ Miljenović, A. Ekonomska kriza - pokretač transformacije profesije socijalnog rada? *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 20, br. 1., 2013., str. 51-70.

¹¹ UNICEF *Children living in poverty: overview of definitions, measurements and policy*. New York: UNICEF, 2006.

siromaštvo temelji isključivo na minimalnim potrebama (jednakih za sve ljude) i fiziološkom opstanku¹². S druge strane, relativno siromaštvo podrazumijeva da su siromašne osobe i kućanstva ona koja ne mogu dosegnuti životni standard sličan prosjeku većine stanovništva u određenoj zemlji. Nedostaci ove definicije su što se primarno odnosi na nejednakost i što je udaljena od stvarnog života siromašnih¹³. No, iako je materijalni deficit primarno obilježje siromaštva, trebamo imati na umu da ono za sobom povlači široku lepezu nezadovoljenih osnovnih ljudskih potreba u biološkom, psihološkom i socijalnom smislu¹⁴. Koncept siromaštva često se dovodi u vezu sa socijalnom isključenošću, koja se prvi put spominje u dokumentu Europske komisije 1988. godine¹⁵. Neki autori ova dva pojma koriste kao sinonime, a neki pak socijalnu isključenost smatraju eufemizmom, zato što je manje „optužujući“ pojam¹⁶. Naime, socijalna isključenost primarno je europski koncept koji se odnosi na nemogućnost participiranja u društvu. Možemo zaključiti da nije opravdano izjednačavati ova dva pojma, zato što imaju različite indikatore i zato što socijalna isključenost ne mora nužno podrazumijevati siromaštvo, niti siromaštvo mora rezultirati procesom isključivanja¹⁷.

Kada govorimo o definiranju siromaštva, potrebno je naglasiti da je svaka definicija siromaštva socijalna i vrijednosna te da one uvjetuju njegovo mjerenje, odnosno linije siromaštva¹⁸. Linija siromaštva predstavlja razinu dohotka ispod koje osobe ili kućanstva smatramo siromašnima¹⁹. Iz definicije apsolutnog siromaštva proizlazi budžetska metoda kojom se određuje razina potrebnih resursa za zadovoljenje minimalnog životnog standarda. U međunarodnim istraživanjima najviše se koristi statističko-relativna linija, koja je ujedno i službena linija siromaštva u EU i Hrvatskoj, te se određuje kao 60% medijana nacionalnog ekvivalentnog

¹² Townsend, P. *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. <https://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-whole.pdf> [pristup 25. listopada 2020.]

¹³ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

¹⁴ Družić Ljubotina, O., Ljubotina, D. Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, Vol. 42, br. 2, 2014., str. 86-101.

¹⁵ Šućur, Z. Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, Vol. 11, br. 1-2, 2004., str. 45-60.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

¹⁹ Šućur, Z. Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 13, br. 3-4, 2006., str. 237-255.

dohotka²⁰. Nadalje, s obzirom na to da siromaštvo uključuje dva elementa koja ga čine socijalnim problemom - objektivnu socijalnu okolnost i subjektivnu interpretaciju, te socijalne okolnosti²¹, postoje i subjektivne linije mjerenja siromaštva. One omogućuju procjenu vlastitog blagostanja od strane same populacije, koja ovisi o njihovoj socijalnoj okolini, odnosno o procjeni mogu li pojedinci odnosno kućanstva svojim prihodima spojiti kraj s krajem²².

Kao što postoje brojne definicije siromaštva tako postoje i brojne teorije siromaštva. Jedna od poznatijih socioloških teorija je *teorija deprivacijskog kruga* ili „začaranog kruga“ koja podrazumijeva da se siromaštvo rađa siromaštvom i da tako neprestano traje i prenosi svoje posljedice s jedne generacije na drugu²³. Seebohm Rowntree, engleski sociolog, smatra se začetnikom ove teorije jer je još 1902. godine postavio tezu da se siromaštvo prenosi transgeneracijski²⁴. Empirijska potvrda ove teorije vidljiva je u mnogim slučajevima koji potvrđuju da se problemi iz jednog područja nadovezuju na probleme iz drugog područja te tako „gomilaju“²⁵. Također, Waxman²⁶ ističe da je stigma od strane ostalih članova društva ključan element koji dovodi do toga da se ljudi koji žive u siromaštvu nalaze u „začaranom krugu“. Nedostatak ove teorije je što ne objašnjava uzroke siromaštva, već samo kako se siromaštvo održava. U tom kontekstu Townsend²⁷ ističe da je problem što se siromaštvo promatra kao rezidualni, individualni i obiteljski fenomen. Druga teorija je *teorija kulture siromaštva* koja podrazumijeva da osobe koje žive u siromaštvu imaju neprihvatljive oblike ponašanja, devijantne vrijednosti i moral koji se razlikuju od dominantnog kulturnog i društvenog okruženja²⁸. Pritom se „kultura siromaštva“ koja se manifestira na individualnoj, obiteljskoj i socijalnoj razini, smatra nepromjenjivom i trajnom jer predstavlja

²⁰ Ibid.

²¹ Mooney, L. A., Knox, D., Schacht, C. *Understanding social problems*. Belmont, CA: Wadsworth, 2006.

²² Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

²³ Haralambos, M., Heald, R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.

²⁴ Dewlidge, C., De Keulenaer, F. Housing and poverty: The „missing link“. *European journal of housing policy*, Vol. 3, br. 2, 2003., str. 127-153.

²⁵ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

²⁶ Waxman, C. *The stigma of poverty: A critique of poverty theories and policies*. New York: Pergamon Press, 1983.

²⁷ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

²⁸ Saunders, P., Tsumori, K. Poor concepts: „Social exclusion“, poverty and the politics of guilt. *Policy*, Vol. 18, br. 2, 2002., str. 32-38.

svojevrsni „nacrt za život“ koji se prenosi s jedne generacije na drugu, a nastaje kao reakcija siromašnih na njihov marginalan i inferioran položaj u klasno raslojenom i individualističkom društvu²⁹. Osnivač ove teorije je američki antropolog Oscar Lewis, a nastala 1950.-ih godina kao rezultat terenskog istraživanja siromašnih osoba u gradskim sredinama Meksika i Portorika. Problem ove teorije je što u potpunosti zanemaruje razlike među osobama koje žive u siromaštvu. Naime, brojna empirijska istraživanja u području siromaštva pokazala su drugačije, nerijetko i suprotne rezultate od Lewisovih zaključaka³⁰. S druge strane *teorija situacijske prisile* siromaštvo tumači kao odgovor na prisilu, a ne kao rezultat osebujne subkulture. Ponašanje osoba koje žive u siromaštvu rezultat je njihove nemoći da realiziraju svoje aspiracije i vrijednosti kojima teže i koje su u skladu s matičnom kulturom³¹. Jedan od najpoznatijih predstavnika ove teorije je Elliot Liebow, koji je do ove teorije došao promatrajući skupinu nekvalificiranih, nezaposlenih ili slabo plaćanih Afroamerikanaca, u siromašnoj četvrti Washingtona³². Teorija situacijske prisile bolje objašnjava uzroke siromaštva od teorije kulture siromaštva, međutim, njezin nedostatak je u simplicizmu i zanemarivanju individualnih vrijednosnih orijentacija i obrazaca ponašanja koja mogu biti posljedica siromaštva³³. Na kraju, izdvojit ćemo *teoriju društvene nejednakosti (stratifikacije) i teoriju klasa*, koje također objašnjavaju uzroke siromaštva. Najveći izvor društvenih nejednakosti je socioekonomski položaj pri rođenju ili društvena klasa. Položaj neke osobe u sustavu stratifikacije, odnosno socioekonomski status ima važne posljedice za mnoga životna područja, zato što uvjetuje životne šanse i realiziranje pojedinačnih sposobnosti³⁴. Karl Marx, poznati njemački filozof, ekonomist, socijalni mislilac i revolucionar 19. stoljeća te utemeljitelj „historijskog i dijalektičkog materijalizma“ i „znanstvenoga socijalizma“, smatra da upravo društvena stratifikacija uzrokuje siromaštvo³⁵. Ta teza predstavlja temelj Marxove *teorije klasa* i iz nje nastale *konfliktne teorije*, a pod društvenom stratifikacijom podrazumijeva podjelu društva na međusobno ovisne i sukobljene dvije klase - vladajuću i podređenu klasu³⁶.

²⁹ Haralambos, M., Heald, R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.

³⁰ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

³¹ Ibid.

³² Haralambos, M., Heald, R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.

³³ Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.

³⁴ Haralambos, M., Heald, R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

Kad je riječ o stratifikaciji ključno je da se ona temelji na ideji da jedna grupa ima prednost u odnosu na druge grupe i da je ta prednost ili pravno institucionalizirana ili je sastavni dio načina odvijanja života nekog društva (npr. bogatiji stanovnici iz većih gradova svojoj djeci mogu omogućiti bolje obrazovanje u odnosu siromašnije stanovnike iz udaljenih sela)³⁷.

3. SIROMAŠTVO DJECE

Živjeti u siromaštvu i neimaštini u dječjoj dobi je drugačije nego u odrasloj s obzirom da su djeca osjetljivija na negativne učinke života u siromaštvu, imaju značajno više specifičnih i neposrednih potreba na koje je potrebno trenutno odgovoriti kako bi mogli dobiti priliku za razvoj svojih potencijala i ostvarenje svojih interesa³⁸. Naime, djeca koja žive u siromaštvu³⁹ nisu izložena deprivaciji samo u sadašnjosti, već o njihovu potencijalu i mogućnostima za razvoj ovisi hoće li biti siromašni i u odrasloj dobi, odnosno hoće li doći do međugeneracijskog prijenosa siromaštva. Također, ona su ovisnom položaju u odnosu na svoje roditelje ili skrbnike te nisu u poziciji da mogu preuzeti na sebe odgovornost za izbore koji utječu na njihov životni standard ili razinu deprivacije. Ujedno, za izlazak iz siromaštva ovisna su o javnoj politici koja bi im trebala omogućiti pristup društvenim resursima, naročito obrazovanju i zdravstvenoj skrbi. Prije no što se osvrnemo na neke specifičnosti dječjeg siromaštva, prikazat ćemo teorijske okvire unutar kojih se najčešće razmatra siromaštvo djece.

3.1. Teorijski pristupi u razmatranju siromaštva djece

Kao najčešća teorijska ishodišta u razmatranju siromaštva djece pojavljuju se *ekološka multisistemska teorija*, *model rizika i otpornosti* te *model ulaganja*. U nastavku ćemo prikazati navedene teorijske pristupe i modele.

3.1.1. Ekološka multisistemska teorija

³⁷ Zrinščak, S., Kregar, J., Sekulić, D., Ravlić, S., Grubišić, K., Čepo, D., Petričušić, A., Čehulić, M. *Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, 2020.

³⁸ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

³⁹ UNICEF *Childhood under threat: The state of the world's children 2005*. UNICEF, 2005.

Siromaštvo djece može se razmatrati u okviru nekoliko teorija, no, najčešće se kontekstualizira unutar Bronfenbrennerove ekološke multisistemske teorije⁴⁰. Ova teorija je široko prihvaćena u istraživanjima i razumijevanju siromaštva pojedinaca, obitelji i djece. Razlog tome je što objašnjenje činitelja povezanih sa siromaštvom uključuje različite razine strukturalnih nejednakosti i bio-psiho-socijalne okolnosti osobe koje nalazimo na različitim razinama ekološkog sustava⁴¹. Naime, ovaj model objašnjava kako je pojedinac, primjerice dijete koje živi u uvjetima siromaštva, u središtu te je sa svojim obilježjima u interakciji s različitim osobama i sustavima koji djeluju na njegov rast, razvoj i životne prilike. Ti sustavi su: *mikrosustav*, *mezosustav*, *egzosustav*, *makrosustav* i *kronosustav*. Ono je sa svojim individualnim obilježjima (dob, spol i dr.) primarno u interakciji sa svojim *mikrosustavom* koji čine obitelj i druge važne osobe (prijatelji, rodbina, susjedi itd.) i sustavi (obrazovni, zdravstveni itd.). Dakle, *mikrosustav* čine direktni kontakti i odnosi djece s najbližim osobama i sustavima. Veze između pojedinih komponenti mikrosustava čine *mezosustav* (primjerice utjecaj obiteljskog socioekonomskog statusa na školski uspjeh) odnosno *egzosustav* koji podrazumijeva socijalni kontekst u kojem osoba (dijete) i njegova obitelj žive (radna i životna okolina roditelja, lokalna zajednica, socijalna mreža i podrška, socijalne usluge, itd.). Najširi, *makrosustav*, obuhvaća kulturne norme, vrijednosti, religiju, politički sustav, ekonomsku i socijalnu politiku, te globalne razvojne trendove⁴². Osim navedenih sustava, Bronfenbrenner uzima u obzir utjecaj promjenjivosti okoline kroz vrijeme - *kronosustav* koji predstavlja promjene koje se događaju u bilo kojem od prethodno nabrojana četiri sustava. Pritom svaka promjena ili konflikt u bilo kojem od sustava utječe na sve druge sustave. Zbog toga je za razumijevanje dječjeg razvoja važno akceptirati ne samo njegovu neposrednu okolinu, nego i kontekst odnosno interakcije u široj okolini⁴³. U interakciji s različitim sustavima djeca i obitelji mogu nailaziti na brojne zapreke, ali i olakšavajuće okolnosti. Sudjelovanje i uključenost djeteta i obitelji u različite društvene procese ovisit će o njihovim mogućnostima

⁴⁰ Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development. Experiments by nature and and design*. Cambridge: Harvard University Press, 1979.

⁴¹ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

⁴² Ibid.

⁴³ Rhodes, M. How Two Intuitive Theories Shape the Development of Social Categorization. *Child Development Perspectives*, Vol. 7, br. 2, 2013., str. 12-16.

da svoje resurse i potencijale prilagode okolini. Pojedinci i obitelji "izlaze i ulaze" u različite sustave, no pojavljuje se problem kada iz nekog razloga, primjerice zbog socioekonomskog statusa, bivaju isključeni iz središnjih (*mainstream*) sustava, što može nepovoljno utjecati na obitelj i dječji razvoj⁴⁴. Obitelji koje žive u siromaštvu suočene su s višestrukim poteškoćama koje se akumuliraju kroz sva četiri ekosustava i prenose na djetetov svakodnevni život, kao i život njegove obitelji. Upravo razumijevanje "obitelji–u–okruženju" te kumulativnog djelovanja i grupiranja štetnih fizičkih, materijalnih, socijalnih i psiholoških posljedica siromaštva, može pomoći stručnjacima u razumijevanju problema siromaštva i razvoju djelotvornijih programa pomoći i podrške obitelji i djeci koja žive u uvjetima siromaštva. Kako bi došlo do ublažavanja i sprječavanja posljedica siromaštva kod siromašnih obitelji s djecom potrebno je - unapređivati njihov ekološki sustav, osnaživati ih zajedno sa zajednicom i društvom kojima pripadaju, te poticati sudjelovanje u socijalnim akcijama koje zagovaraju strukturalne društvene promjene⁴⁵. Bronfenbrennerova ekosistemska teorija je imala značajan utjecaj na način na koji znanstvenici pristupaju istraživanju razvoja pojedinaca i njihove okoline. Okruženja koja ova teorija sadrži, od obiteljskih do ekonomskih i političkih struktura, smatraju se dijelom životnog puta svakog čovjeka. Zbog toga se upravo ekosistemska perspektiva uzima kao temeljno polazište u planiranju kako istraživanja tako i intervencija pomoći jer naglašava važnost okoline za obitelj s djecom, ali i socijalnu prilagodbu i međuovisnost ekoloških sustava. To je osobito važno kada se radi o fenomenu siromaštva čije rješavanje ovisi o nizu strukturalnih odnosno društvenih aspekata⁴⁶.

3.1.2 Model rizika i otpornosti

U recentnijim sagledavanjima siromaštva djece sve više pažnje se posvećuje istraživanjima čimbenika zaštite koji mogu utjecati na uspješnu prilagodbu i razvoj djece u nepovoljnim okolnostima⁴⁷ te na koncept

⁴⁴ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske*

dobi u Republici Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF, 2015.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Boyden, J., Cooper, E. Questioning the power of resilience: Are children up to the task of disrupting the transmission of poverty? In: T. Addison, D. Hulme & R. Kanbur (ur.), *Poverty dynamics: Interdisciplinary perspectives*. Oxford. University press, 2010., str. 289-308.

otpornosti koji se odnosi na proces koji vodi ka pozitivnoj prilagodbi unatoč prisutnom riziku⁴⁸. Otpornost, pojednostavljeno rečeno, podrazumijeva da pojedinci, grupe ili zajednice nadvladavaju teške životne udarce s kojima se suočavaju⁴⁹ čime se ne negira proživljeno teško iskustvo. Čimbenici rizika podrazumijevaju sve događaje, okolnosti ili iskustva, koji povećavaju vjerojatnost da će do problema doći ili da će se stanje pogoršati⁵⁰. Čimbenici rizika su individualna obilježja, te socioekonomske, kulturne, demografske okolnosti i drugi životni uvjeti koji povećavaju izvjesnost ozbiljnih poteškoća u životu djeteta ili obitelji⁵¹. Upravo je siromaštvo jedan od rasprostranjenih čimbenika rizika koji se vrlo često javlja u kombinaciji s drugim rizičnim okolnostima kao što su: nezaposlenost, bolest, nisko obrazovanje, pripadnost etničkim manjinskim skupinama, jednoroditeljstvo, obitelji s velikim brojem djece i dr.⁵².

Izloženost djece većem broju čimbenika rizika i tijekom dužeg vremenskog razdoblja povećava vjerojatnost negativnih razvojnih ishoda i nepovoljnih posljedica u odrasloj dobi.⁵³ Nasuprot tome, zaštitni čimbenici mogu minimalizirati učinak rizičnih okolnosti, pri čemu uključuju sve resurse na individualnoj razini djeteta i na razini njegova okruženja⁵⁴. Jedno od individualnih obilježja je otpornost, koja predstavlja osobni kapacitet za uspješnu prilagodbu unatoč prisustvu rizika i životnih

⁴⁸ Luthar, S.S. (ur.) *Resilience and vulnerability: adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge: University Press, 2003.

⁴⁹ Saleebey, D. (ur.) *The strengths perspective in social work practice: Power in the people*. New York, White Plains. Longman, 1997.

⁵⁰ Jenson, J. M., Fraser, M. W. *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi. Sage Publications, 2006.

⁵¹ Ajduković, M. Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima. U: M. Ajduković, T. Radočaj (ur.) *Pravo djeteta na život u obitelji*. Zagreb: UNICEF, 57-75, 2008.

⁵² Murray, M., Marks, D.F. Challenging social inequalities in health. In: D.R. Crane, T.B. Heaton, (ur.) *Handbook of families and poverty*. Los Angeles: SAGE Publications, 334-347, 2008.

⁵³ Jenson, J. M., & Fraser, M.W. (2006). *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

⁵⁴ Jenson, J. M., & Fraser, M.W. (2006). *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

teškoća⁵⁵. Usprkos izloženosti riziku siromaštva, nisu sve siromašne obitelji i djeca doživjele sve štetne posljedice života u siromaštvu.

Istraživanje o razvoju otpornosti siromašnih obitelji s djecom⁵⁶ potvrdilo je da siromašne obitelji imaju kapacitet, kao i razvojne strategije za savladavanje teškoća koje donosi život u siromaštvu te da se znaju prilagoditi i najtežim uvjetima koje donosi njihovo okruženje. U ovom istraživanju siromašne obitelji s djecom navode sljedeće izvore otpornosti: obiteljsku kohezivnost, jasna obiteljska pravila, dobre komunikacijske vještine te vrijeme koje članovi obitelji zajedno provode. Ističu važnost socijalne podrške prijatelja ili šire obitelji te ukazuju na značaj ekonomskih resursa koji ne uključuju samo obiteljski dohodak, već i druge izvore materijalne sigurnosti ekonomski ugroženih obitelji: socijalnu pomoć, doplatu za djecu, stipendije, pomoć za osiguravanje odgovarajućih uvjeta stanovanja i sl. Istraživanje⁵⁷ ukazuje na činjenicu da neka djeca koja su izložena materijalnoj deprivaciji imaju razvijenu otpornost pri čemu postižu dobre razvojne ishode unatoč teškoj situaciji u kojoj žive. Pozitivnu prilagodbu djece koja žive u ekonomskoj deprivaciji objašnjavaju utjecajem majčine topline, temperamentom djeteta, kao i poticanjem aktivnosti⁵⁸. Ovo istraživanje, kao i mnoga druga, potvrdilo je da su za djecu u riziku, pa tako djeca i riziku siromaštva, važni sljedeći zaštitni činitelji: pozitivno roditeljstvo, odnosno topao i blizak odnos roditelja ili odnos povjerenja i privrženosti nekoj drugoj odrasloj osobi. Stoga, snažan i podržavajući odnos s barem jednom značajnom osobom zaštitni je čimbenik od životne važnosti, posebno za djecu, ali i za odrasle osobe⁵⁹. Četrdesetogodišnje longitudinalno istraživanje provedeno na otoku Kauai (Havaji) ispitalo je dugoročne učinke okruženja visokog rizika na djecu i utvrdilo određene osobine koje su djeci pomogle da (p)ostanu otporni u nepovoljnim životnim situacijama, a to su: 1) razvijen

⁵⁵ Jenson, J. M., Fraser, M. W. *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi. Sage Publications, 2006.

⁵⁶ Orthner, D.K., Jones-Saupei, H., Williamson, S. The resilience and strengths of low-income families. *Family Relations*, Vol. 53, 2004., str. 159-167.

⁵⁷ Kim-Cohen, J., Moffitt, T.E., Caspi, A., Taylor, A. Genetic and environmental processes in young children's resilience and vulnerability to socioeconomic deprivation, *Child Development*, Vol. 75, br. 3, 2004., str. 651-668.

⁵⁸ Kim-Cohen, J., Moffitt, T.E., Caspi, A., Taylor, A. Genetic and environmental processes in young children's resilience and vulnerability to socioeconomic deprivation, *Child Development*, Vol. 75, br. 3, 2004., str. 651-668.

⁵⁹ Luthar, S.S. (ur.) *Resilience and vulnerability: adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge: University Press, 2003.

osjećaj kontrole nad svojim životom; 2) visoka razina samopoštovanja i samoeфикаsnosti; 3) posebne vještine ili hobiji koje su bile izvori njihovog zadovoljstva⁶⁰.

3.1.3. Model ulaganja

Model ulaganja stavlja naglasak na ekonomske resurse koji imaju značajan utjecaj na razvoj obrazovnih i socijalnih kompetencija, odnosno na dobrobit djece⁶¹. Dakle, ovaj model podrazumijeva da se ekonomska dobrobit obitelji pozitivno održava na podizanje djece, na njihov intelektualni i socijalni uspjeh. Ekonomski stabilnije obitelji raspolažu s više financijskog kapitala i zato mogu značajnije ulagati u razvoj svoje djece, posebno u njihovo obrazovanje, dok s druge strane, ekonomski ugrožene obitelji više moraju ulagati u neposredne životne potrebe djece, kao što su hrana ili stanovanje⁶².

Budući da siromašni roditelji imaju ograničene ekonomske resurse za ulaganje u razvoj svoje djece, djeca iz siromašnih obitelji su u nepovoljnijem društvenom položaju od svojih vršnjaka iz ekonomski boljestojećih obitelji. Shodno tome, model ulaganja može se sagledati u kontekstu ranije spomenute teorije stratifikacije.

Roditelji slabijeg materijalnog statusa, za razliku od roditelja višeg materijalnog statusa, svojoj djeci teže mogu osigurati knjige, edukativne i ostale poticajne materijale u kući, (dobre) predškolske ustanove i škole, kao sigurno i poticajno okruženje⁶³. Siromašni roditelji imaju manje vremena na raspolaganju za ulaganje u dijete, posebno kada su u pitanju jednoroditeljske obitelji koje se vrlo često suočavaju s ekonomskim teškoćama⁶⁴. Također, zbog nedostatka instrumentalne socijalne podrške dolazi do teškoća u balansiranju roditeljske i radne uloge. Siromaštvo

⁶⁰ Prema Seccombe, K. „Beating the odds“ versus „changing the odds“: Poverty, resilience and family policy. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 64, br. 2, 2002., str. 384-394.

⁶¹ Bradley, R.H., Corwyn, R.F. Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, Vol. 53, 2002., str. 371-399.

⁶² Kletečki Radović, M. *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 2011.

⁶³ Evans, G.W. The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, Vol. 59, br. 2, 2004., str. 77-92.

⁶⁴ Abela, A., Berlioz, G. Support for parenting of children at risk of social exclusion. U: M. Daly (ur.), *Parenting in contemporary Europe: a positive approach*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 87-101, 2007.

ugrožava razvoj djece i njihove životne šanse u odrasloj dobi; oskudni stambeni uvjeti, nedostupnost edukativnih materijala i sadržaja unutar i izvan kućanstva samo su neki od uzroka koji mogu nepovoljno utjecati na kognitivne sposobnosti i obrazovna postignuća djece iz siromašnih obitelji⁶⁵. Ulaganje u djecu uključuje nekoliko različitih dimenzija obiteljske podrške⁶⁶: 1) dostupnost materijala za učenje u kući; 2) neposredno poticanje roditelja na učenje ili putem posebnih programa izvan kuće (škole stranih jezika, socijalizacijski programi, aktivnosti vezane uz učenje glazbe, sporta, plesa i dr.); 3) životni standard (primjerena hrana, stanovanje, odjeća, zdravstvena skrb i dr.); 4) život u zajednici, susjedstvu, okruženju (dostupnost parkova, igrališta i drugih aktivnosti za djecu u zajednici, dostupnost dobrih predškolskih i školskih ustanova, mogućnost sudjelovanja u zajednici i održavanja odnosa s vršnjacima i dr.)

Također, neki autori naglašavaju da *model ulaganja* ne podrazumijeva samo ekonomsko ulaganje roditelja u djecu, nego i usađivanje vrijednosti, interesa i preferencija⁶⁷. Istraživanje, provedeno u Sjedinjenim američkim državama⁶⁸, koje je uključilo nekoliko tisuća djece, u dobi od rođenja pa do 13. godine života, ukazalo je na razlike između siromašnih i nesiromašnih roditelja u pogledu dimenzija ulaganja i ponašanja, kao i na povezanost između obiteljskog dohotka i ulaganja u djetetov rast, razvoj i potencijale. Podaci dobiveni ovim istraživanjem pokazali su da nesiromašni roditelji više uključuju svoju djecu u razgovor, u aktivnosti učenja i rasprave o događajima iz svakodnevnog života. Također, ustanovljeno je da roditelji boljeg materijalnog statusa češće iskazuju poštovanje prema svojoj djeci i značajno manje koriste fizičko kažnjavanje. Isto istraživanje potvrdilo je da djeca iz nesiromašnih obitelji imaju značajno veći pristup knjigama, časopisima, igračkama, igrama koje

⁶⁵ Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. Family poverty, welfare reform and child development, *Child Development*, Vol. 71, br., 2000., str. 188-196.

⁶⁶ Conger, R.D., Jewsbury Conger, K. Understanding the processes through which economic hardship influences families and children. U: D.R. Crane, T.B. Heaton, (ur.) *Handbook of families and poverty*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, str. 64-81, 2008.

⁶⁷ Magnuson, K., Votruba-Drzal, E. *Enduring Influences of childhood poverty*. Institute for Research on Poverty, Discussion paper no. 1348-08, 2008.

⁶⁸ Bradley, R.H., Corwyn, R.F., McAdoo, H.P., García Coll, C. The Home Environments of Children in the United States Part I: Variations by Age, Ethnicity, and Poverty Status. *Child Development*, Vol. 72, 2001, 1844-1867.

potiču učenje, kao i značajno veći pristup kulturnim događajima i aktivnostima izvan kuće te slobodnim aktivnostima, koje potiču i ohrabruju razvoj talenata djeteta za glazbu, sport i druge specifične interese. Osim toga, pokazalo se da djeca iz nesiromašnih obitelji žive u okruženju koje je sigurnije, čišće, prostranije, svjetlije i urednije te poticajnije za njihov razvoj.

3.2. Dobrobit djece koja žive u uvjetima siromaštva u kontekstu podataka i strateških dokumenata

Djetinjstvo je formativna i osjetljiva faza života u kojoj se odvija ključni psihički, kognitivni i emocionalni razvoj i razvoj kapaciteta za učenje koji zahtjeva određene resurse i usluge⁶⁹. Konvencija o pravima djeteta iz 1989. podrazumijeva da sva djeca imaju jednako pravo na učenje, igranje, zdravlje i razvoj⁷⁰. Djeca koja žive u siromaštvu uskraćena su za materijalne, duhovne i emocionalne resurse neophodne za preživljavanje, razvoj i napredovanje te nemaju mogućnost uživati svoja prava, ostvariti svoj puni potencijal, niti participirati kao punopravni članovi društva⁷¹. Također, dječje siromaštvo podrazumijeva da djeca i mladi odrastaju bez pristupa ekonomskim, socijalnim, kulturnim, fizičkim, okolinskim i političkim resursima, koji su od vitalnog značaja za njihovu dobrobit i za ostvarivanje njihovih potencijala. Siromaštvo djece razlikuje se od siromaštva odraslih zato što život u siromaštvu tijekom djetinjstva ostavlja trajne posljedice⁷². Naime, negativan učinak siromaštva je dugotrajniji kod djece nego kod odraslih osoba s obzirom na to da su djeca koja odrastaju u siromaštvu izloženija riziku da ostanu u trajno nepovoljnom položaju⁷³. Također, taj je rizik prisutan i zbog toga što je kod djece koja odrastaju u

⁶⁹ Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E.D., Davidziuk, A. *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies*. Rad pripremljen za konferenciju. Children & Poverty: Global Context, Local Solutions, New York, 2005.

⁷⁰ Konvencija o pravima djeteta (1990). http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20prava_20djeteta.pdf

⁷¹ UNICEF, *Children living in poverty: overview of definitions, measurements and policy*. New York: UNICEF, 2006.

⁷² Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E.D., Davidziuk, A. *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies*. Rad pripremljen za konferenciju. Children & Poverty: Global Context, Local Solutions, New York, 2005.

⁷³ Ledić, M. Dohodovno i multidimenzionalno siromaštvo djece u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 26, br. 2, 2018., str. 7-58.

siromaštvu zbog različitih vrsta deprivacije veća mogućnost razvijanja lošijeg zdravlja, postizanja nedovoljne razine obrazovanja, razvijanja kognitivnih i fizičkih poteškoća i sl.⁷⁴.

Ono što je posebno važno uzeti u obzir jest multidimensionalnost siromaštva djece pri čemu se ono razmatra u kontekstu koncepta dječje dobrobiti. Naime, dječju dobrobit moguće je analizirati kroz tri uporišta⁷⁵: 1) Koncept dječje dobrobiti temelji se na dječjim pravima i polazište ovog pristupa je Konvencija UN-a o pravima djeteta koja promiče četiri opća načela: nediskriminaciju, najbolji interes djeteta, opstanak i razvoj te uzimanje u obzir dječje perspektive. Pritom su dječja prava univerzalna i primjenjiva na svu djecu u svijetu. U kontekstu Konvencije uzima se u obzir ne samo trenutačno blagostanje djeteta, već i potencijali djeteta, odnosno ono što dijete može postati ili postići; 2) Dječja dobrobit nije statičan koncept: iz perspektive prava djeteta slijedi da se dobrobit djece ne svodi samo na realizaciju dječjih prava, već i na stvaranje šansi kako bi svako dijete postalo ono što može biti ovisno o svojim mogućnostima i potencijalima. To znači da su dječja postignuća posljedica interakcije dostupnih resursa i rizičnih čimbenika povezanih s djetetom, obitelji i drugim društvenim institucijama i organizacijama; 3) Dječje sposobnosti i potencijali razvijaju se u interakciji s okolinom te se ovdje polazi od ranije spomenute ekosistemske teorije u sklopu koje se dječji razvoj objašnjava preko četiri kruga okolinskih utjecaja – mikro, mezo, egzo i makro sustava te mnogi procesi ne pogađaju direktno djecu, ali utječu na njihovo blagostanje posredno preko obitelji. Tako, primjerice, nezaposlenost roditelja može utjecati na pojavu siromaštva djece i pogoršanja odnosa u obitelji. U različitim izvještajima i studijama može se pronaći različit broj dimenzija i indikatora dječje dobrobiti⁷⁶, a u Hrvatskoj je UNICEF⁷⁷ proveo prvu sveobuhvatnu znanstvenu studiju o siromaštvu djece predškolske dobi unutar koje su autori ponudili zajednički okvir za mjerenje dječje dobrobiti. Navedeni okvir sadrži sljedeće indikatore:

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Bradshaw, J., Hoelscher, P., Richardson, D. *Comparing child well-being in OECD countries: Concepts and method's*. Innocenti Working Paper No. 2006-03. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2007.

⁷⁶ Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N., Vejmelka, L. *Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj*. UNICEF, 2020.

⁷⁷ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

ekonomska (dohodovna) situacija obitelji, stanovanje i lokalna zajednica. dječje zdravlje, dječja sigurnost, obrazovanje, emocionalno blagostanje, rizična ponašanja, kvaliteta odnosa s prijateljima i obitelji, aktivno sudjelovanje u društvu, slobodne aktivnosti i subjektivna percepcija blagostanja. Stoga su različita istraživanja o siromaštvu djece sagledavaju u kontekstu dječje dobrobiti, o čemu će u nastavku biti nešto više riječi.

Kada govorimo o siromaštvu djece u svjetskom kontekstu važno je još jednom naglasiti da se radi o vrlo raširenoj pojavi. Poznata Bristolska studija koja je uključila 1,8 milijardi djece u zemljama u razvoju pokazala je alarmantne rezultate⁷⁸: 1) 15 % djece je pothranjeno i nema pristup zdravstvenim uslugama; 2) 20% djece nema pristup pitkoj vodi; 3) 31 % djece nema pristup sanitarnom čvoru; 4) 34% djece uskraćeno je za stambeni prostor; 5) 13% djece u dobi od 7-18 godina nikad nije pohađalo školu; 6) 25% djece nema pristup informacijama. Nadalje, čak više od 30 tisuća djece širom svijeta umire svaki dan od uzroka koje je moguće prevenirati⁷⁹.

Osvrnemo li se na stanje u Hrvatskoj, u 2021. godini je 19,2% osoba živjelo u riziku od siromaštva, što je povećanje od 0,9% u odnosu na 2020. godinu, dok je stopa siromaštva i socijalne isključenosti u 2021. bila 20,9%, što je za 2,3 postotna boda manje nego što u 2020. godini⁸⁰. Kad je riječ o siromaštvu djece u našoj je zemlji u 2020. godini bilo oko 126 000 djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, odnosno 18,4% ukupne populacije mlađe od 18 godina⁸¹. Posebno ranjive skupine djece u tom kontekstu su djeca iz obitelji korisnika zajamčene minimalne

⁷⁸ Gordon, D. , Nandy, S. , Pantazis, C. , Pemberton, S.A., Townsend, P. *Child Poverty in the Developing World*. Bristol: Policy Press, 2003.

⁷⁹ Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E.D., Davidziuk, A. *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies*. Rad pripremljen za konferenciju. Children & Poverty: Global Context, Local Solutions, New York, 2005.

⁸⁰ Državni zavod za statistiku (DZS) <https://dzs.gov.hr/vijesti/prvi-rezultati-ankete-odohotku-stanovnistva-provedene-u-2021/1203> [pristup 25. srpnja 2022.]

⁸¹ Eurostat, Children cared only by their parents by age group - % over the population of each age group - EU-SILC survey, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [pristup 12. prosinca 2021.]

naknade⁸². Te djece je krajem 2020. godine bilo nešto manje od 14 000⁸³, kao i djece romske nacionalne manjine kojih je prema istraživanju baznih podataka⁸⁴ od prije nekoliko godina u dobi do 16 godina bilo 12 920. Poznato je da najveći broj te djece romske nacionalne manjine jest iz obitelji korisnika zajamčene minimalne naknade. Ono što je posebno zabrinjavajući podatak je da je čak 268 436 djece studenom 2021. bilo obuhvaćeno pravom na doplatka za djecu⁸⁵. Doplatkom za djecu⁸⁶ su velikim dijelom obuhvaćena upravo djeca iz obitelji u riziku od siromaštva. Kad je riječ o strukturi obitelji s uzdržavanom djecom u Hrvatskoj je u 2021.⁸⁷ godini čak 37,5% jednoroditeljskih obitelji bilo u riziku od siromaštva, što je čak 7% više nego u 2020.⁸⁸ godini. Naime, jednoroditeljske obitelji su posebno ranjiva kategorija obitelji u kojoj odrastaju djeca s vrlo visokim rizikom od siromaštva. Nakon njih slijede obitelji s dvije odrasle osobe i troje i više djece kod kojih je stopa rizika od siromaštva u 2021. godini iznosila 22,8%. Najniža stopa siromaštva je u obiteljima u kojima žive dvije odrasle osobe s dvoje djece i iznosila je 10,1%. Djeca i mladi spadaju u četiri velike skupine s najvećim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti, zajedno sa starijim osobama i umirovljenicima, nezaposlenim osobama i osobama s invaliditetom⁸⁹.

⁸² Pravo na zajamčenu minimalnu naknadu ostvaruju obitelji i pojedinci koji žive u dubinskom siromaštvu odnosno nemaju nikakvih prihoda, a regulirana je *Zakonom o socijalnoj skrbi* (NN/18/2022).

⁸³ Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020., 2021.*

⁸⁴ Kunac, S., Klasnić, K., Lalić, S. *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Zagreb: Centar za mirovne studije, 2018.

⁸⁵ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. *Mjesečni pregled broja korisnika doplatka za djecu, broja djece i obračunatih svota doplatka za djecu obrada za studeni 2021.* Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/doplatka-za-djecu-2021/doplatka-za-djecu-2021-12-za-11-2021.pdf?vel=114896> [pristup 12. prosinca 2021.]

⁸⁶ *Zakon o doplatku za djecu*. Narodne novine, broj: 94/01, 138/06, 107/07, 61/11, 112/12, 82/15 i 58/18,

⁸⁷ Državni zavod za statistiku, *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021. godini* <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178> [pristup 25. srpnja 2022.]

⁸⁸ Državni zavod za statistiku, *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2020. godini* <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/10019> [pristup 12. prosinca 2021.]

⁸⁹ *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014 - 2020.)*. Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2014.

Kad je riječ o istraživanjima u području siromaštva djece u Hrvatskoj, provedeno ih je nekoliko u kontekstu sagledavanja dobrobiti djece, a prvo istraživanje s djecom odnosno srednjoškolcima koji žive u uvjetima siromaštva u kojem su oni imali priliku dati svoju perspektivu života u siromaštvu, provedeno je nakon globalne ekonomske krize 2015. godine⁹⁰. U tom kvalitativnom istraživanju se pokazalo da su djeca i mladi koji žive u uvjetima siromaštva itekako svjesni prisutnosti i razmjera materijalne deprivacije koju njihove obitelji doživljavaju te iskazuju zabrinutost zbog odricanja njihovih roditelja kako bi mogli priuštiti njima ono što im je potrebno, na što su ukazala i neka druga istraživanja⁹¹. Negativne učinke krize i borbu roditelja sa životom u siromaštvu, djeca i mladi vide i u narušenom zdravstvenom stanju roditelja, a posebno uočavaju i naglašavaju poteškoće mentalnog zdravlja roditelja, koje povezuju sa stresom i svakodnevnim borbom u prevladavanju svakodnevnih teškoća uzrokovanih siromaštvom te prepoznaju bolest kao velik i značajan rizik za siromaštvo. Djeca su istom istraživanju istaknula utjecaj života u siromaštvu na njihovu emocionalnu i socijalnu dobrobit pri čemu ukazuju na prisutnost raslojavanja među vršnjacima s obzirom na razinu materijalnog statusa. Osim što su ukazali na nemogućnost zadovoljenja osnovnih životnih uvjeta i potreba (adekvatna prehrana, sigurna infrastruktura, mogućnost kupnje lijekova i sl.) ukazuju i na nedostupnost kao i nepriuštivost različitih usluga u zajednici. Posebno su naglasili poteškoće u priuštivosti obrazovnih materijala i drugih aspekata koji se odnose na obrazovanje, kao što je nepriuštivost obrazovnih materijala, sudjelovanja u školskim izletima, naturalnim putovanjima, posjetama kulturno-umjetničkim sadržajima, nepriuštivost računalne opreme, interneta i sl. Također su ukazali na nemogućnost pohađanja izvanškolskih aktivnosti zbog financijske nepriuštivosti takvih sadržaja.

Na sličnom tragu je i ranije navedeno istraživanje provedeno s djecom i njihovim roditeljima koji žive u uvjetima siromaštva u Hrvatskoj⁹². Pokazalo se da su roditelji, zbog teških okolnosti uzrokovanih siromaštvom, prisiljeni pribjegavati različitim strategijama preživljavanja odnosno suočavanja sa siromaštvom kao što su, primjerice, neredovito

⁹⁰ Kletečki Radović, M., Vejmelka, L., Družić Ljubotina, O. Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 199-242.

⁹¹ Rubil, I., Stubbs, P., Zrinščak, S. Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 26, br. 2, 2018., str. 59-116.

⁹² Ibid.

plaćanje režija, oslanjanje na neformalne mreže bližnjih kod posudbe novca, vlastita proizvodnja hrane, prioritizacija potreba djece u odnosu na vlastite potrebe, prioritizacija potreba jednog u odnosu na drugo dijete itd. Pokazalo se, kao i u prethodno prikazanom istraživanju, da roditelji u značajnoj mjeri ne mogu svojoj djeci priuštiti dobra i sadržaje koji su važni za njihovu socijalizaciju s vršnjacima pri čemu izražavaju bojazan da djeci neće moći priuštiti željenu razinu obrazovanja kao ključnog resursa za izlazak iz kruga iz života u siromaštvu u odrasloj dobi.

Osvrnut ćemo se na još jedno relativno recentno reprezentativno istraživanje o siromaštvu djece predškolske dobi u Hrvatskoj⁹³ koje je također ukazalo i potvrdilo da djeca predškolske dobi nemaju jednak pristup dobrima i uslugama, niti najosnovnijim životnim potrebama, zbog toga što odrastaju u različitim materijalnim uvjetima. Naime, uspoređujući djecu predškolske dobi koja žive i koja ne žive u uvjetima siromaštva zorno se pokazalo da postoji značajna razlika u priuštivosti specifičnih dobara i aktivnosti između svih podskupina roditelja koji su korisnici socijalne pomoći u sustavu socijalne skrbi i zaposlenih roditelja koji nisu u riziku siromaštva. Pokazalo se da djeca predškolske dobi koja nisu u riziku od siromaštva imaju nesmetan pristup svim dobrima i aktivnostima koja su im potrebna za razvoj i zaštitu dobrobiti. S druge strane, njihovi vršnjaci koji žive u uvjetima siromaštva nemaju pristup resursima koji su im nužni za nesmetan rast i razvoj, što znači da je kod njih prisutan visok stupanj deprivacije u pogledu, primjerice, adekvatne prehrane koja je potrebna za njihov zdrav rast i razvoj, mogućnosti kupnje i posjedovanja odjeće i obuće, igračaka za djecu, mogućnosti sudjelovanja u aktivnostima za djecu i obitelj, kao i u dostupnosti usluga namijenjenih djeci. Ovo se istraživanje, kao i prethodna dva navedena, zorno uklapa u ranije spomenute teorijske koncepte u razmatranju siromaštva koji se odnose na teorije stratifikacije odnosno na činjenicu da pripadnost određenom društvenom sloju definira i mogućnost pristupa dobrima i uslugama koji su nužni za kvalitetu života ili dobrobit djeteta. Ovi se podaci nadovezuju i na ranije spomenut model ulaganja gdje je ekonomsko blagostanje okruženja u kojem dijete odrasta ključno za njegov daljnji nesmetan rast i razvoj i značajno utječe na njegovu dobrobit, ali i kvalitetu života u odrasloj dobi.

⁹³ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

Kad je riječ o mladima koji su u djetinjstvu bili izloženi životu u siromaštvu istraživanja pokazuju da je upravo za njih otežan izlazak iz takvog materijalnog statusa zbog značajno težeg ulaska u svijet rada⁹⁴. Naime, mladi zbog odrastanja u siromaštvu otežano postižu viši stupanj obrazovanja jer imaju smanjene mogućnosti za završetak srednje škole i upis studija⁹⁵. Potencijalne posljedice siromaštva vrlo su štetne i dalekosežne ukoliko je dijete izloženo siromaštvu u ranom djetinjstvu i ako živi u ekstremnom i dugotrajnom siromaštvu⁹⁶.

Da je nejednakost i različita razina dječje dobrobiti itekako prisutna s obzirom na to u koliko bogatoj ili siromašnoj obitelji odrastaju, vrlo jasno potvrđuju i prethodno navedena istraživanja u Hrvatskoj. Time se jasno potvrđuje da se Konvencija o pravima djeteta⁹⁷ prema kojoj bi države potpisnice trebale svakom djetetu priznati „pravo na životni standard primjeren njegovu tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju” te „osigurati materijalnu pomoć i programe podrške, osobito glede prehrane, odijevanja i smještaja” – ne poštuje. Nadalje, članci 28. i 29. Konvencije govore o pravu svakog djeteta na kvalitetno obrazovanje, o tome kako trebaju biti ohrabrivana na pohađanje škole do najvišeg stupnja koji mogu postići te kako im obrazovanje treba pomoći u korištenju i razvijanju vlastitih darovitosti i sposobnosti. Upravo prikazana istraživanja u Hrvatskoj jasno prikazuju da takva praksa u našoj zemlji nije osigurana te da su djeca koja žive u uvjetima siromaštva značajno depriviranija i u nejednakom položaju u odnosu na brojne indikatore dobrobiti koje smo prikazali. Osvrnemo li se na još neke dokumente kojima se reguliraju prava djece koja žive u uvjetima siromaštva postoje brojni propisi kojima se želi odgovoriti na nejednakost djece. Jedan od njih je *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016. – 2021.)*⁹⁸ temeljena na Konvenciji o pravima djeteta UN-a koja je dovela do promjene paradigme

⁹⁴ Ilišin, V. Društveni status, problemi i budućnost mladih. U Ilišin V. i sur. (ur.) *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 2007, str. 39-81.

⁹⁵ Matković, T., Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: Trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, Vol 19, br. 4-5, 2010., 643-667.

⁹⁶ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

⁹⁷ Konvencija o pravima djeteta, čl. 27., 1990.

⁹⁸ Hrvatski Sabor, *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016. – 2021.)*, pdf. Izdanje. <http://www.sabor.hr/u-saboru-predstavljena-strategija-vijeca-europe-za?dm=2> [pristup 5. svibnja 2020.]

u načinu na koji bi društvo trebalo gledati na djecu kao na stvarne subjekte prava i nositelje promjene. U okviru prioriteta „Jednake mogućnosti za svu djecu“ naglašava se da se dječje siromaštvo i socijalna isključenost najdjelotvornije mogu riješiti kroz sustave za zaštitu djece koji na promišljen način uključuju preventivne mjere, obiteljsku potporu, rani odgoj i obrazovanje, socijalne usluge te obrazovnu i stambenu politiku. Nadalje, 2014. godine je donesena *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. – 2020. godine*⁹⁹, koja je bila na snazi u vrijeme provođenja navedena tri istraživanja o siromaštvu djece u Hrvatskoj. U okviru cilja „Osiguranje prava djece u ranjivim situacijama“ jedno je poglavlje posvećeno djeci koja žive u uvjetima siromaštva, u kojem se identificiraju skupine djece s najvećim rizikom od siromaštva te se navode ciljevi i mjere ublažavanja i prevencije dječjeg siromaštva. Definirana su ukupno tri cilja s mjerama: 1) potreba donošenja Nacionalnog plana borbe protiv dječjeg siromaštva, razvoj posebnih programa podrške za uključivanje roditelja siromašne djece na tržište rada, osiguranje dostatnog i održivog sustava socijalnih transfera i usluga u skladu s potrebama djeteta, 2) potreba prevencije diskriminacije i stigmatizacije siromašne djece prilikom pristupa uslugama i pravima, kao i potreba unapređenja njihova položaja unutar različitih sustava socijalne politike te 3) osiguravanje modela osnaživanja obitelji za suočavanje s rizicima i posljedicama siromaštva. Ono što je jasno jest da prvi cilj u zadanom vremenskom okviru nije ostvaren, a druga dva nisu realizirana, što je vidljivo iz istraživanja, kao i iz strateških dokumenata odnosno zakonskih regulativa koje nisu popratile navedene ciljeve.

Nacionalnim planom borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine detektirane su određene slabosti u borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti: 1) nepostojanje prikladnih alata za sustavno praćenje provedbe donesenih mjera; 2) nemogućnost sustavnog vrednovanja učinaka donesenih mjera; 3) izostanak sinergijskog učinka u planiranju i provedbi mjera i aktivnosti svih ključnih dionika, 4) nesprijetnost ključnih i pridruženih dionika za koordiniranu i sustavnu borbu; 5) značajne lokalne/regionalne razlike u siromaštvu; 6) nedostatna društvena usmjerenost na potrebe stanovništva s obzirom na lokalne/regionalne razlike. Vodeći se jednim od osnovnih prioriteta politike EU - „suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti, s posebnim naglaskom na dječje siromaštvo“- prioritet ovoga Plana je:

⁹⁹ *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. – 2020. godine*, Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014.

„doprinijeti smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti te kvaliteti življenja kroz koordinirani sustav potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti”. Radi ostvarivanja ovoga prioriteta određena su i četiri posebna cilja: 1) smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti ranjivih skupina; 2) prevencija i smanjenje dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti; 3) povećanje visine obiteljskih i najnižih mirovina; 4) unapređenje životnih prilika osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.¹⁰⁰ Neke od predviđenih mjera za postizanje smanjivanje dječjeg siromaštva su poboljšanje i dostupnosti besplatnih obroka i besplatnih programa usmjerenih socijalnom uključivanju, povećanje dostupnosti odgoja i obrazovanja te integrirani pristup skrbi za djecu.

Postoje još brojni drugi europski i nacionalni dokumenti u istom kontekstu, no važno je spomenuti, kad je riječ o pravima djece koja žive u uvjetima siromaštva i načinima njegova ublažavanja na razini Europske unije donošenje Nacionalnog akcijskog plana jamstva za djecu. Naime, oslanjajući se na Europski stup socijalnih prava te preporuku na području siromaštva djece „Ulaganje u djecu - suzbijanje kruga deprivacije“ 2021. godine je od strane Vijeća EU usvojena Preporuka o uspostavi europskog jamstva za djecu “ (European Child Guarantee – ECG)¹⁰¹. Ovom preporukom se nadopunjuje *Strategija EU o pravima djeteta 2021.-2024.*¹⁰² i teži tome da svako dijete ima pristup osnovnim pravima i uslugama. Donošenje Nacionalnog akcijskog plana jamstva za djecu za Republiku Hrvatsku je upravo u procesu, a cilj je da se razvije integrirani skup mjera i politika usmjerenih djeci te odgovarajućim mjerama prevenira i ukloni brojne izvore nejednakosti među djecom. Ključna područja u okviru preporuke odnose se na djelotvoran i besplatan pristup kvalitetnim uslugama u područjima: 1) ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, 2) osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja 3) zdravstva 4) prehrane i 5) stanovanja. Prijedlog je ponajprije usmjeren na djecu u riziku od siromaštva, kao i na ostalu ranjivu djecu (npr. djecu s

¹⁰⁰ Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.

¹⁰¹ ECG – EU Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs. *European Child Guarantee*, 2021 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1428&langId=en> [pristup 15. travnja 2022.]

¹⁰² *Strategija EU o pravima djeteta*, 2021., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en> [pristup 15. travnja 2022.]

teškoćama u razvoju, djecu migrante, djeca u skrbi i dr.). Na taj način je predviđeno dodatno ulaganje država članica EU u razvoj usluga za djecu te dodatnih mehanizama podrške usmjerenih djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Također, predviđena je uspostava adekvatnog sustava praćenja prava djece i njihova pristupa uslugama. U tom kontekstu će EU u programskom razdoblju 2021.-2027. zemljama članicama staviti na raspolaganje dodatna sredstva u okviru Europskog socijalnog fonda plus (ESF+), pri čemu će zemlje članice koje bilježe stope siromaštva i socijalne isključenosti djece više od EU prosjeka (u razdoblju 2017.-2019. godine) 5% sredstava morati usmjeriti prema cilju suzbijanja siromaštva i socijalne isključenosti djece¹⁰³.

3.3. Posljedice odrastanja u siromaštvu

Brojna istraživanja potvrdila su povezanost siromaštva s različitim negativnim posljedicama i nepoželjnim ishodima u djetinjstvu i odrasloj dobi¹⁰⁴. Dodatan je problem, kako je i ranije rečeno, što siromaštvo često dolazi u kombinaciji s drugim rizičnim činiteljima poput nezaposlenosti, bolesti, niskog obrazovanja, pripadnosti etničkim manjinskim skupinama, pripadnosti obiteljima s velikim brojem djece, jednoroditeljskim obiteljima i drugim. Neki autori *činitelje rizika* definiraju kao sve događaje, okolnosti ili iskustva koji povećavaju vjerojatnost nastajanja problema ili održavanja i pogoršavanja postojećeg¹⁰⁵. Izloženost većem broju činitelja rizika tijekom dužeg vremenskog perioda povećava vjerojatnost negativnih posljedica i razvojnih ishoda po djecu.

Glavne posljedice odrastanja u siromaštvu se mogu podijeliti u četiri skupine: 1) zdravstveno-tjelesne, 2) kognitivno-obrazovne, 3) socijalno-emocionalne i 4) ekonomske posljedice¹⁰⁶. Zdravstvene i tjelesne posljedice na djecu koja odrastaju u siromaštvu ogledaju se u niskoj

¹⁰³ UNICEF, *Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj. Podloga za izradu Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj. Pregled ključnih analiza i preporuka, 2022.* <https://www.unicef.org/croatia/media/10541/file> [pristup 15. travnja 2022.]

¹⁰⁴ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj.* Zagreb: UNICEF, 2015.

¹⁰⁵ Jenson, J. M., Fraser, M. W. *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective.* Thousand Oaks, London, New Delhi. Sage Publications, 2006.

¹⁰⁶ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj.* Zagreb: UNICEF, 2015.

porodajnoj razini, većoj stopi smrtnosti u prvim mjesecima života, češćem obolijevanju od kroničnih bolesti poput astme, anemije i sl.¹⁰⁷. Također, djeca su nerijetko izgladnjela i neuhranjena, a zbog jednolične prehrane znaju biti i pretiła. Djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva više su izložena obolijevanju od psihičkih bolesti¹⁰⁸ i dvostruko češće su izložena stresu¹⁰⁹. Sram i osjećaj da nisu kao ostali vršnjaci često su glavni uzroci stresa, što je u skladu s *modelom obiteljskog stresa*. Taj model podrazumijeva da ekonomske poteškoće stvaraju ekonomski pritisak - stres koji narušava mentalno zdravlje roditelja (depresija, razdražljivost, frustracija) i povećava sukobe između roditelja i između roditelja i djece¹¹⁰. Pored navedenog, siromaštvo karakterizira i loša zdravstvena zaštita te otežan pristup zdravstvenim uslugama, što dodatno ugrožava zdravlje osoba koje žive u siromaštvu. Kognitivne i obrazovne posljedice očituju se u sniženim verbalnim i matematičkim kompetencijama, problemima s usvajanjem školskog gradiva i poteškoćama u savladavanju čitanja i pisanja¹¹¹. Djeca koja odrastaju u siromaštvu češće imaju slabiji školski uspjeh, rjeđe završavaju srednju školu, a osobito im je nedostupno visokoškolsko obrazovanje¹¹². Također, neka istraživanja su pokazala da djeca i mladi s nižim materijalnim statusom, imaju niže obrazovne aspiracije¹¹³. Obrazovni i kognitivni razvoj siromašne djece ugrožen je zato što odrastaju u manje intelektualno poticajnoj okolini, oskudijevaju u edukativnim materijalima i igračkama te nemaju pristup uslugama ranog odgoja i obrazovanja niti pristup kulturno-rekreativnim sadržajima¹¹⁴. Naime, više od 2/3 siromašne djece predškolske dobi u Hrvatskoj u svom okruženju nema pristup knjižnici, bibliobusu s dječjim knjigama i

¹⁰⁷ Brooks-Gunn, J., Duncan, G.J. The effects of poverty on children. *The Future of Children*, Vol. 7, br. 2, 1997., str. 55-71.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Duncan, G.J., Ziol-Gues, K., Kalil, A. Early-childhood poverty and adult attainment, behavior, and health. *Child Development*, Vol. 81, br. 1, 2010., str. 306- 325.

¹¹⁰ Rezo, I. Uloga individualnih čimbenika u povezanosti ekonomskih teškoća i ishoda kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 23, br. 2, 2016., str. 165-186.

¹¹¹ Brooks-Gunn, J., Duncan, G.J. The effects of poverty on children. *The Future of Children*, Vol. 7, br. 2, 1997., str. 55-71.

¹¹² Duncan, G.J., Ziol-Gues, K., Kalil, A. Early-childhood poverty and adult attainment, behavior, and health. *Child Development*, Vol. 81, br. 1, 2010., str. 306- 325.

¹¹³ Kletečki Radović, M. *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 2011.

¹¹⁴ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

igračkama, kinu, kazalištu, muzeju ili nekom drugom prostoru gdje su izložbeni postavi namijenjeni djeci, a unutar svog doma posjeduju manje od 10 knjiga¹¹⁵. Mnoga siromašna djeca nemaju priliku odlaziti na slobodne aktivnosti, u školu stranih jezika ili na izlete¹¹⁶. Navedeni podaci u skladu su s teorijskim *modelom ulaganja* koji ističe da financijska stabilnost obitelji omogućuje ulaganje u djecu, što se pozitivno odražava na njihov intelektualni i socijalni razvoj. Treba naglasiti da su među siromašnima najzastupljenija kućanstva čiji je nositelj osoba s nižim stupnjem obrazovanja (osnovna škola ili niže obrazovanje) te da imaju dvostruko veći rizik siromaštva od prosječnog. Nadalje, emocionalne posljedice vidljive su u osjećajima i samopercepciji djece koja žive u siromaštvu. Siromašna djeca sebe smatraju drugačijom i inferiornijom u odnosu na drugu djecu, zbog toga što osjećaju tugu i sram, te imaju strah od marginalizacije, stigme i nasilja¹¹⁷. Zbog nemogućnosti ispunjavanja svojih želja djeca osjećaju tugu i frustraciju zbog sukoba koji nastaje između pokušaja da pomognu roditeljima i potrebe da zadovolje svoje želje¹¹⁸. Kad je riječ o psihološkim posljedicama djece odnosno općenito osoba koje žive u uvjetima siromaštva one se ogledaju u niskom samopoštovanju, osjećaju bespomoćnosti, ljutnji, depresivnosti, anksioznosti i dosadi¹¹⁹. Istraživanje provedeno u Hrvatskoj¹²⁰ pokazalo je i da osobe niskog materijalnog statusa pokazuju nisku razinu samopoštovanja, samosviđanja i vlastitog prihvaćanja, što uzrokuje negativne osjećaje o sebi, osjećaj niže vrijednosti, poteškoće u socijalnom funkcioniranju te osjećaj besperspektivnosti. Socijalne posljedice vidljive su u interpersonalnim odnosima zbog osjećaja stigmatiziranosti¹²¹. Također, vidljive su i u obiteljskim odnosima pri čemu su longitudinalne studije pokazale da, primjerice, siromašna djeca dobivaju nižu razinu

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Kletečki Radović, M., Vejmelka, L., Družić Ljubotina, O. Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 199-242.

¹¹⁷ Ridge T. *Living with Poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty*. Research Report No 594. London: Department for Work and Pensions, 2009.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Družić Ljubotina, O., Ljubotina, D. Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, Vol. 42, br. 2, 2014., str. 86 – 101.

¹²¹ Ridge T. *Living with Poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty*. Research Report No 594. London: Department for Work and Pensions, 2009.

roditeljske skrbi¹²². Nadalje, nesudjelovanje siromašne djece u aktivnostima za djecu ograničava njihovo sudjelovanje u socijalnim odnosima, a dolazi i do konfliktnih vršnjačkih odnosa i češćeg vršnjačkog odbacivanja¹²³. U konačnici, nedostatak novaca i stigmatizacija siromašnih osoba otežava njihovo sudjelovanje u društvenim aktivnostima i dovodi do socijalne izolacije odnosno smanjenja socijalnih veza¹²⁴. Izloženost dugotrajnom siromaštvu povećava vjerojatnost nastavaka „začaranog kruga siromaštva“¹²⁵ što dovodi do ekonomskih posljedica. Nedostatak obiteljskog dohotka tijekom djetinjstva uzrokuje materijalnu deprivaciju djece koja se očituje u uskraćenosti za mnoge stvari poput hrane, odjeće, školskog pribora, bicikla, kompjutera itd., izostanak događaja poput rođendanskih proslava kao i kulturnih i rekreativnih aktivnosti¹²⁶. Kasnije, u odrasloj dobi, osim materijalne deprivacije, niži ili nepovoljniji socioekonomski status podrazumijeva niži dohodak, nižu razinu obrazovanja i nezaposlenost, odnosno slabije plaćeno zanimanje¹²⁷ pri čemu se nastavlja začarani krug deprivacije. Zbog nedostatka financijskih sredstava osobe koje žive u siromaštvu češće ulaze u sustav socijalne skrbi, što se posebno odnosi na žene¹²⁸. Egzistencija im ovisi o socijalnoj pomoći, naknadama za nezaposlene i dječji doplatak te o zaradi unutar sive ekonomije¹²⁹. Također, spomenuta izloženost socijalnoj izolaciji smanjuje šanse zapošljavanja jer dovodi do odvajanja od izvora informacija i potrebne potpore u traženju zaposlenja¹³⁰.

¹²² Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

¹²³ Eamon Keegan, M. The effects of poverty on children's socioemotional development: an ecological systems analysis, *Social Work*, Vol. 46, br. 3, 2001., str. 256-266.

¹²⁴ UNDP, *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Zagreb: UNDP Hrvatska, 2006.

¹²⁵ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Bejaković, P. Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, Vol. 29, br. 1, 2005., str. 97-118.

¹²⁸ Duncan, G.J., Ziol-Gues, K., Kalil, A. Early-childhood poverty and adult attainment, behavior, and health. *Child Development*, Vol. 81, br. 1, 2010., str. 306- 325.

¹²⁹ Šućur, Z. Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 13, str. 3-4, 2006., str. 237-255.

¹³⁰ UNDP, *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Zagreb: UNDP Hrvatska, 2006.

3.4. Zaštitni čimbenici i pristupi u sprječavanju posljedica siromaštva

Kada govorimo o negativnim posljedicama siromaštva, treba imati na umu činjenicu da neće sva djeca, koja odrastaju u siromašnim obiteljima, iskusiti sve negativne posljedice i nastaviti „začarani krug siromaštva“¹³¹. Drugim riječima, siromaštvo trebamo promatrati kao činitelj rizika, odnosno socijalni rizik koji svakako podrazumijeva postojanje nepovoljnih društvenih okolnosti i otežava zadovoljenje životnih potreba. No, pritom može i ne mora dovesti do nepovoljnih posljedica, odnosno negativnih ishoda na osobnoj i obiteljskoj razini te na razni zajednice¹³². Jedno istraživanje je pokazalo je da 1/3 djece koja je bila izložena rizicima u dobi od 18. godina nije manifestirala probleme u ponašanju te su se razvila u stabilne, kompetentne, sigurne i produktivne odrasle osobe¹³³. Istraživanje je ponovljeno u njihovoj 40-oj godini života i potvrdilo je da gotovo svi oni, osim rijetkih izuzetaka, vode uspješne živote, te da 50% od 2/3 onih koji su manifestirali probleme u učenju i ponašanju do 18. godine, više ne iskazuju društveno neprihvatljivo ponašanje¹³⁴. Dakle, prisustvo rizičnih činitelja ne mora nužno rezultirati životnim neuspjesima i negativnim razvojnim ishodima.

U smanjenju ili ublažavanju posljedica, prekidanju lanca, preveniranju i onemogućavanju pojave rizičnih faktora pomažu zaštitni činitelji¹³⁵. Zaštitni činitelji podrazumijevaju snage i resurse odnosno individualna obilježja i okolinske uvjete, koji su u interakciji s rizičnim faktorima na razini osobe (djeteta) i njegova okruženja¹³⁶. Djelovanje zaštitnih i rizičnih faktora u skladu je s ranije spomenutom *ekološkom multisistemskom teorijom* koja podrazumijeva interakciju obilježja pojedinca (genetika, fiziologija, temperament) s njegovim okruženjem (obitelj, škola, susjedstvo, radno mjesto, sustav podrške, socijalni, zdravstveni, pravosudni sustav, kultura, mediji, vrijednosti, politička ideologija,

¹³¹ Kletečki Radović, M. *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 2011.

¹³² Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rada. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br. 3, 2008., str. 395 – 414.

¹³³ Werner, E.E. Protective Factors and Individual Resilience. U: Shonkoff, J.P. i Samuel, M.J. (ur.) *Handbook of Early Childhood Intervention*. New York: Cambridge University Press, 2000., str. 35-115

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rada. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br. 3, 2008., str. 395 – 414.

¹³⁶ Jenson, J. M., Fraser, M. W. *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi. Sage Publications, 2006.

ekonomska i socijalna politika, globalni trendovi, itd.)¹³⁷. Dakle, razvoj djeteta rezultat je interakcije rizičnih i zaštitnih činitelja na individualnoj, obiteljskoj i okolinskoj razini. Polazeći od postmodernističkog pristupa, na siromaštvo osim kao na socijalni rizik, možemo gledati i kao na socijalni problem, zato što je društveno uvjetovan, predstavlja prijetnju određenim vrijednostima i interesima, ali i zato što postoji mogućnost poboljšanja, otklanjanja, smanjivanja ili rješavanja tog problema¹³⁸. Rješavanje i suzbijanje ovog socijalnog problema, osim o osobama koje žive u siromaštvu itekako ovisi i o donositeljima političkih odluka i zakona, o stručnjacima koji rade sa siromašnim osobama, ali i o društvu u cjelini. Shodno tome, problem dječjeg siromaštva mora se prepoznati kao jedinstveni i multidimenzionalni fenomen koji zahtjeva holistički pristup temeljen na ljudskim pravima i suradnji različitih aktera u različitim socijalnim dimenzijama kao što su stanovanje, zdravlje, obrazovanje i slično¹³⁹.

Za suzbijanje i razumijevanje siromaštva važno ga je sagledati iz tri perspektive: 1) percepcije ljudi koji žive u siromaštvu (korisnička perspektiva); 2) percepcije stručnjaka koji su u kontaktu s osobama koje žive u siromaštvu te 3) percepcije vladajuće (zakonodavne) strukture¹⁴⁰. Drugim riječima, u politički dijalog o borbi protiv siromaštva i o rješavanju socijalno-ekonomskih problema treba uključiti obitelji i djecu koja žive u siromaštvu¹⁴¹. Stoga je neophodno da oni koji dolaze u kontakt s djecom i osobama koje žive u uvjetima siromaštva te oni koji donose politike namijenjene njima trebaju uvažavati perspektivu korisnika jer tako imaju priliku čuti i razumjeti iskustvo osoba koja žive u siromaštvu te saznati koje sve poteškoće proizlaze iz osobne odgovornosti u situaciji kada siromaštvo značajno ograničava izbore i mogućnosti. Osim toga, važno je

¹³⁷ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

¹³⁸ Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rada. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br. 3, 2008., str. 395 – 414.

¹³⁹ Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A., Gonzalez, E.D. The definition of child poverty: a discusion of concepts an measurements. *International for Evironment and Development*. Vol. 18, br. 2, 2006., str. 481-500.

¹⁴⁰ Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. Siromaštvo i socijalni rad: koliko je siromaštvo doista „tema” socijalnog rada? *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 18, br. 1, 2011., str. 5-29

¹⁴¹ Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A., Gonzalez, E.D. *The definition of child poverty: a discusion of concepts an measurements*. *International for Evironment and Development*, Vol. 18, br. 2, 2006., str. 481-500.

voditi računa i o primjeni multikulturalne perspektive, koja omogućuje da se osoba ne sagledava samo kroz jednu dimenziju¹⁴², u ovom slučaju kroz socioekonomski status. Naime, voditi računa o multikulturalnosti u radu s osobama koje žive u siromaštvu, znači uzimati u obzir i druga obilježja poput demografskih i etnografskih varijabli, seksualnu orijentaciju, invaliditet, pripadnost formalnim i neformalnim grupama, itd.¹⁴³. Princip multikulturalnosti u pristupu ranjivim skupinama društva važan je jer omogućava bolje razumijevanje korisnika i sprječavanje njihovog dovođenja u položaj obespravljenosti¹⁴⁴. Osim pružanja novčane pomoći, u radu s osobama koje žive u siromaštvu potrebno je primijeniti *teoriju osnaživanja* s obzirom da ona akceptira pojedinčev društveni kontekst i strukturalne prepreke, ali i njegove jake snage i resurse (zaštitne faktore) koji mogu pomoći da preuzme kontrolu nad svojim životom¹⁴⁵. Pritom, treba biti oprezan, jer preveliko naglašavanje otpornosti i osobne odgovornosti korisnika može dovesti do zanemarivanja realnih strukturalnih nejednakosti¹⁴⁶. U borbi protiv siromaštva poseban naglasak treba staviti na važnost dostupnosti obrazovanja, od predškolskog do akademskog. Obrazovanost predstavlja jedan od ključnih činitelja zaštite od siromaštva jer povećava šanse za zapošljavanje i dizanje visine zarade. U konačnici, u planiranju strategija intervencija i podrške obiteljima s djecom koja žive u uvjetima siromaštva trebalo bi polaziti od: 1) usmjerenosti na rizik – s ciljem pokušaja eliminacije ili smanjenja razine izloženosti riziku; 2) usmjerenosti na resurse – direktan utjecaj na povećanje resursa u životima djece, a s druge strane utjecaj na povećanje prisutnosti drugih značajnih osoba koje imaju mogućnosti i snage biti podrška djeci poput roditelja, odgajatelja, učitelja, pomagača te (3) procesno orijentiranih programa – utjecaj na odnose u okruženju djeteta s ciljem jačanja veza i odnosa s roditeljima, uspostavljanje odnosa s brižnim

¹⁴² Žganec, N., Miljenović, A. Multikulturalizam u socijalnom radu. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 18, br. 3, 2011., str. 311-330.

¹⁴³ Ajduković, M. *Multikulturalna perspektiva nasuprot opresiji, kritičko nasuprot automatskom mišljenju*. Prezentacija, Doktorski studij socijalnog rada i socijalne politike, Sveučilište u Zagrebu, 2020.

¹⁴⁴ Žganec, N., Miljenović, A. Multikulturalizam u socijalnom radu. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 18, br. 3, 2011., str. 311-330.

¹⁴⁵ Kletečki Radović, M. Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 15, br. 2, 2008., str. 215-242.

¹⁴⁶ Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rada. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br. 3, 2008., str. 395 – 414.

odraslima ili omogućavanje i osiguranje prilike za razvoj potencijala djeteta, učenja novih vještina i slično¹⁴⁷.

4. ZAKLJUČAK

Teško je dati konačan zaključak kad se radi o tako višeznačnoj, rasprostranjenoj i dugovječnoj pojavi kao što je siromaštvo, a osobito siromaštvo djece. Možemo zaključiti da poimanje siromaštva ovisi o kontekstu pojedinca, društva i države u kojoj se zbiva te globalnim promjenama i trendovima. Drugim riječima, nije isto živjeti u uvjetima siromaštva u DR Kongu, Boliviji, Afganistanu, Bangledašu ili u Katru, u Norveškoj, Luksemburgu, SAD-u i dr. Također, današnje siromaštvo nije jednako siromaštvu srednjeg vijeka i feudalizma, niti je siromaštvo u Siriji prije deset godina jednako današnjem, nakon rata. Kada govorimo o siromaštvu, osim o socioekonomskom statusu, treba voditi računa i o drugim kulturnim obilježjima u širem smislu - od spola, dobi, spolne orijentacije, rase, etniciteta, nacionalnosti, religije, itd. Na taj način se mogu lakše razumjeti razlike i specifičnosti siromaštva djece i mladih, starijih osoba, žena, nacionalnih manjina, izbjeglica, migranata, osoba s invaliditetom, itd. No, bez obzira na kontekst, siromaštvo je neophodno promatrati kao strukturalni i socijalni problem kao i povredu ljudskih prava koja ugrožava dobrobit djece i kvalitetu života osoba koje žive siromaštvu. Činjenica je da djeca koja odrastaju u siromaštvu imaju nejednaku startnu poziciju i smanjene životne šanse u odnosu na djecu koja odrastaju u obiteljima s višim socioekonomskim statusom. Siromaštvo može ostaviti negativne posljedice u najvažnijim područjima života - u fizičkom i mentalnom zdravlju, u kognitivnom i emocionalnom razvoju, u obrazovnim postignućima, socijalnim odnosima, zapošljavanju i egzistenciji općenito. Međutim, kad govorimo o posljedicama siromaštva, važno ga je promatrati i kao socijalni rizik, odnosno činitelj rizika kojeg mogu ublažiti različiti zaštitni činitelji na razini pojedinca, obitelji i društva. Dakle, osim osobne odgovornosti pojedinca i obitelji koje žive u siromaštvu, potrebna je i društvena odgovornost donositelja političkih odluka i kreatora socijalnih i ekonomskih politika te stručnjaka koji rade sa siromašnim osobama. Završno, u smanjivanju i preveniranju negativnih posljedica siromaštva najviše će pridonijeti strukturne promjene na razini

¹⁴⁷ Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.

različitih sustava, povećanje dostupnosti obrazovanja, generalno osvještavanje o problemu siromaštva, osnaživanje i uključivanje osoba (djece) koje žive u siromaštvu.

POPIS LITERATURE

KNJIGE

1. Abela, A., Berlioz, G. Support for parenting of children at risk of social exclusion. In: M. Daly (ur.), *Parenting in contemporary Europe: a positive approach*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 87-101, 2007.
2. Ajduković, M. Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima. U: M. Ajduković, T. Radočaj (ur.) *Pravo djeteta na život u obitelji*. Zagreb: UNICEF, 57-75, 2008.
3. Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N., Vejmelka, L. *Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj*. UNICEF, 2020.
4. Boyden, J., Cooper, E. Questioning the power of resilience: Are children up to the task of disrupting the transmission of poverty? U: T. Addison, D. Hulme, R. Kanbur (ur.), *Poverty dynamics: Interdisciplinary perspectives*. Oxford. University press, 2010., str. 289-308.
5. Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development. Experiments by nature and and design*. Cambridge: Harvard University Press, 1979.
6. Conger, R.D., Jewsbury Conger, K. Understanding the processes through which economic hardship influences families and children. U: D.R. Crane, T.B. Heaton, (ur.) *Handbook of families and poverty*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, str. 64-81, 2008.
7. Gordon, D. , Nandy, S. , Pantazis, C. , Pemberton, S.A., Townsend, P. *Child Poverty in the Developing World*. Bristol: Policy Press, 2003.
8. Haralambos, M., Heald. R. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus, 1989.
9. Ilišin, V. Društveni status, problemi i budućnost mladih. U: Ilišin V. i sur. (ur.) *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 2007, str. 39-81.
10. Jenson, J. M., Fraser, M. W. *Social policy for children and families. A risk and resilience perspective*. Thousand Oaks, London, New Delhi. Sage Publications, 2006.
11. Kunac, S., Klasnić, K., Lalić, S. *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Zagreb: Centar za mirovne studije, 2018.

12. Luthar, S.S. (ur.) *Resilience and vulnerability: adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge: University Press, 2003.
13. Mooney, L. A., Knox, D., Schacht, C. *Understanding social problems*. Belmont, CA: Wadsworth, 2006.
14. Murray, M., Marks, D.F. Challenging social inequalities in health. In: D.R. Crane, T.B. Heaton, (ur.) *Handbook of families and poverty*. Los Angeles: SAGE Publications, 334-347, 2008.
15. Saleebey, D. (ur.) *The strengths perspective in social work practice: Power in the people*. New York, White Plains. Longman, 1997.
16. Šućur, Z. *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet, 2001.
17. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., Babić, Z. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF, 2015.
18. UNDP, *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Zagreb: UNDP Hrvatska, 2006.
19. UNICEF, *Children living in poverty: overview of definitions, measurements and policy*. New York: UNICEF, 2006.
20. UNICEF, *Childhood under threat: The state of the world's children 2005*. UNICEF, 2005.
21. Waxman, C. *The stigma of poverty: A critique of poverty theories and policies*. New York: Pergamon Press, 1983.
22. Werner, E.E. Protective Factors and Individual Resilience. U: Shonkoff, J.P., Samuel, M.J. (ur.) *Handbook of Early Childhood Intervention*. New York: Cambridge University Press, 2000., str. 35-115.
23. Zrinščak, S, Kregar, J., Sekulić, D., Ravlić, S., Grubišić, K., Čepo, D., Petričušić, A., Čehulić, M. *Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, 2020.

PUBLIKACIJE

1. Ajduković, M. Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, br.3, 2008., str. 395-414.
2. Bejaković, P. Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, Vol. 29, br.1, 2005., str. 135-138.

3. Bradley, R.H., Corwyn, R.F. Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, Vol. 53, 2002., str. 371-399.
4. Bradley, R.H., Corwyn, R.F., McAadoo, H.P., García Coll, C. The Home Environments of Children in the United States Part I: Variations by Age, Ethnicity, and Poverty Status. *Child Development*, Vol. 72, 2001, 1844-1867.
5. Brooks-Gunn, J., Duncan, G.J. The effects of poverty on children. *The Future of Children*, Vol. 7 , br. 2, 1997., str. 55-71.
6. Dewlidge, C., De Keulenaer, F. Housing and poverty: The „missing link“. *European journal of housing policy*, Vol. 3, br. 2, 2003., str. 127-153.
7. Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. Siromaštvo i socijalni rad: koliko je siromaštvo doista „tema“ socijalnog rada? *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 18, br. 1, 2011., str. 5-29
8. Družić Ljubotina, O., Ljubotina, D. Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, Vol. 42, br. 2, 2014., str. 86-101.
9. Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. Family poverty, welfare reform and child development, *Child Development*, Vol. 71, br., 2000., str. 188-196.
10. Duncan, G.J., Ziol-Gues, K., Kalil, A. Early-childhood poverty and adult attainment, behavior, and health. *Child Development*, Vol. 81, br. 1, 2010., str. 306- 325.
11. Eamon Keegan, M. The effects of poverty on children's socioemotional development: an ecological systems analysis, *Social Work*, Vol. 46, br. 3, 2001., str. 256-266.
12. Evans, G.W. The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, Vol. 59, br. 2, 2004., str. 77-92.
13. Kim-Cohen, J., Moffitt, T.E., Caspi, A., Taylor, A. Genetic and environmental processes in young children's resilience and vulnerability to socioeconomic deprivation, *Child Development*, Vol. 75, br. 3, 2004., str. 651-668.
14. Kletečki Radović, M. Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 15, br. 2, 2008., str. 215-242.
15. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L., Družić Ljubotina, O. Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 199-242.

16. Ledić, M. Dohodovno i multidimenzionalno siromaštvo djece u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 26, br. 2, 2018., str. 7-58.
17. Matković, T. Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: Trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, Vol 19, br. 4-5, 2010., 643-667.
18. Miljenović, A. Ekonomska kriza - pokretač transformacije profesije socijalnog rada? *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 20, br. 1., 2013., str. 51-70.
19. Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A., Gonzalez, E.D. The definition of child poverty: a discusion of concepts an measurements. *International for Evironment and Development*. Vol. 18, br. 2, 2006., str. 481-500.
20. O'Boyle, E.J. Distribution sensitive measures of poverty in the United States: Comment. *Review of Social Economy*, Vol. 57, br. 3, 1999., str. 344-350.
21. Orthner, D.K., Jones-Saupei, H., Williamson, S. The resilience and strengths of low-income families. *Family Relations*, Vol. 53, 2004., str. 159-167.
22. Rezo, I. Uloga individualnih čimbenika u povezanosti ekonomskih teškoća i ishoda kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 23, br. 2, 2016., str. 165-186.
23. Rhodes, M. How Two Intuitive Theories Shape the Development of Social Categorization. *Child Development Pespectives*, Vol. 7, br. 2, 2013., str. 12-16.
24. Rubil, I., Stubbs, P., Zrinščak, S. Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 26, br. 2, 2018., str. 59-116.
25. Saunders, P., Tsumori, K. Poor concepts: „Social exclusion“, poverty and the politics of guilt. *Policy*, Vol. 18, br. 2, 2002., str. 32-38.
26. Seccombe, K. „Beating the odde“ versus „changing the odds“: Poverty, resilience and family policy. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 64, br. 2, 2002., str. 384-394.
27. Šućur, Z. Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, Vol. 11, br. 1-2, 2004., str. 45-60.
28. Šućur, Z. Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 13, br. 3-4, 2006., str. 237-255.

29. Žganec, N., Miljenović, A. Multikulturalizam u socijalnom radu. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 18, br. 3, 2011., str. 311-330.

PRAVNI IZVORI

1. *Zakon o doplatku za djecu*. Narodne novine, broj: 94/01, 138/06, 107/07, 61/11, 112/12, 82/15 i 58/18,
2. *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine, broj: 18/2022

MREŽNI IZVORI

1. Državni zavod za statistiku (DZS) <https://dzs.gov.hr/vijesti/prvi-rezultati-ankete-o-dohotku- stanovnistva-provedene-u-2021/1203> [pristup 25. srpnja 2022.]
2. Državni zavod za statistiku (DZS) <https://dzs.gov.hr/vijesti/prvi-rezultati-ankete-o-dohotku- stanovnistva-provedene-u-2021/1203> [pristup 25. srpnja 2022.]
3. Državni zavod za statistiku (DZS), *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021. godini* <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178> [pristup 25. srpnja 2022.]
4. Državni zavod za statistiku (DZS), *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2020. godini* <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/10019> [pristup 12. prosinca 2021.]
5. ECG – EU Employment, *Social Policy, Health and Consumer Affairs. European Child Guarantee, 2021* <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1428&langId=en> [pristup 15. travnja 2022.]
6. Eurostat, Children cared only by their parents by age group - % over the population of each age group - EU-SILC survey, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [pristup 12. prosinca 2021.]
7. Hrvatski Sabor, *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016. – 2021.)*, pdf. <http://www.sabor.hr/u-saboru-predstavljena-strategija-vijeca-europe-za?dm=2> [pristup 5. svibnja 2020.]
8. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, *Mjesečni pregled broja korisnika doplatka za djecu, broja djece i obračunatih svota doplatka za djecu obrada za studeni 2021*. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/doplatak-za-djecu-2021/doplatak-za-djecu-2021-12-za-11-2021.pdf?vel=114896> [pristup 12. prosinca 2021.]

9. Konvencija o pravima djeteta (1990). http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvenncija_20o_20pravima_20djeteta.pdf [pristup 9. prosinca 2021.]
10. *Strategija EU o pravima djeteta*, 2021., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en> [pristup 15. travnja 2022.]
11. Townsend, P. *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resource and Standards of Living*. <https://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-whole.pdf> [pristup 25. listopada 2020.]
12. UNICEF, *Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj. Podloga za izradu Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj*. Pregled ključnih analiza i preporuka, 2022. <https://www.unicef.org/croatia/media/10541/file> [pristup 15. travnja 2022.]
13. UNICEF <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty> [pristup 3. rujna 2022.]
14. World Bank, *Poverty and shared prosperity 2020.*, pdf. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> [pristup 3. rujna 2022.]

OSTALO

1. Ajduković, M. *Multikulturalna perspektiva nasuprot opresiji, kritičko nasuprot automatskom mišljenju*. Prezentacija, Doktorski studij socijalnog rada i socijalne politike, Sveučilište u Zagrebu, 2020.
2. Bradshaw, J., Hoelscher, P., Richardson, D. *Comparing child well-being in OECD countries: Concepts and method's*. Innocenti Working Paper No. 2006-03. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre, 2007.
3. Kletečki Radović, M. *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 2011.
4. Magnuson, K., Votruba-Drzal, E. *Enduring Influences of childhood poverty*. Institute for Research on Poverty, Discussion paper no. 1348-08, 2008.

5. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020.*, 2021.
6. Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E.D., Davidziuk, A. *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies.* Rad pripremljen za konferenciju. Children & Poverty: Global Context, Local Solutions, New York, 2005.
7. *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. – 2020. godine*, Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014.
8. *Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027.* Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.
9. Ridge T. *Living with Poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty.* Research Report No 594. London: Department for Work and Pensions, 2009.
10. *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014 - 2020.)*. Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2014.

CHILD POVERTY – EFFECTS AND PROTECTIVE FACTORS

Summary

Tamara Dragičević

Olja Družić Ljubotina

Poverty is a widespread structural and social problem whose definition depends on the social and individual context and on the one who defines it. Considering that there are several theories, definitions and methods of measuring poverty and related concepts, in this paper we will define poverty conceptually and theoretically in more detail, as well as the specific poverty of children. Since many studies have shown that poverty can significantly threaten the well-being of children and limit their life opportunities and outcomes in the future, we will explain child poverty and its negative effects in the context of various consequences. However, poverty as a risk factor does not necessarily lead to unfavorable consequences, and we will consider protective factors in the context of child poverty.

Keywords: *poverty, consequences of poverty, children, protective factors*